

STUDENTŲ VERSLUMO UGDYMO TYRIMAS VAKARŲ LIETUVOS REGIONE

Aurimas Župerka¹, Erika Župerkienė²

Klaipėdos universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Straipsnyje ištirta Vakarų Lietuvos regiono studentų verslumo ugdymo situacija. Nagrinėjama, kaip aukštojo mokslo institucijų lygyje ugdyti studentų verslumą, skatinant kurti nuosavą verslą. Straipsnyje apibendrinta mokslinė literatūra verslumo ugdymo tematika; išskirti kritiniai studentų verslumą lemiantys veiksniai; atliktas studentų verslumo ugdymo Vakarų Lietuvos regione situacijos tyrimas; pateikiama siūlymų, kaip tobulinti verslumo ugdymo procesą Vakarų Lietuvos aukštosiose mokyklose.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: verslumas, verslumo ugdymas, vadyba, verslininkas.

JEL KLASIFIKACIJA: M100

Įvadas

Šiuolaikinės visuomenės ekonominiuose, socialiniuose, psichologiniuose vystymosi procesuose verslumo reikšmė didėja. Visuomenės pažangos kryptis ir vystymosi trajektorija priklauso nuo verslininkų skaičiaus ir jų gebėjimų. Individo verslumas padeda suvokti ir įžvelgti naujas veiklos plėtros galimybes, taip puoselėjant visuomenės gerovę. Ekonominė, socialinė, psichologinė verslumo reikšmė, aktualizuoja individo verslumo ugdymo klausimą.

Studentų, kurie savo karjerą sieja su nuosavo verslo kūrimu ir plėtojimu, verslumo ugdymas tampa svarbia akademinių tyrimų sritimi, tačiau tai menkai suprantas reiškinys. Nors verslumo ugdymo poreikis analizuojamas mokslinėje literatūroje, ugdymo proceso rezultatyvumas vis dar yra nepakankamas.

Studentų verslumo ugdymas yra mažai tyrinėtas, sudėtingas, kompleksinis, daugelį mokslinės ir praktinės veiklos sričių (ekonomikos, vadybos, edukologijos, psichologijos) siejantis reiškinys.

Užsienio šalių ir Lietuvos mokslininkų tyrimuose verslumo ugdymas nagrinėjamas įvairiais aspektais. Diskutuojama dėl *verslumo* sąvokos (Drucker, 1985; Hisrich, Peters, 1998; Timmons, Spinelli, 2003; Kirby, 2003), skiriamos verslaus asmens savybės ir bruožai, kuriuos reikia ugdyti (Robinson ir kt., 1991; Caird, 1993; Utsch ir kt., 1999; Cromie, 2000; Henry ir kt., 2003, 2005), atskleidžiamas gebėjimų, kuriais pasižymi verslus asmuo, turinys (Gartner, 1988; Garavan, O’Cinneide, 1994b; McCarthy, 2000; Raffo ir kt., 2000) bei tie gebėjimai, kurių reikia norint kurti verslo įmonę ar dirbti organizacijoje (Gibb, Nelson, 1996; Rae, 1999, 2000; Galloway ir kt., 2005). Verslumas nagrinėjamas kaip procesas ir teigiama, kad šis procesas bei verslumo ugdymas turi būti glaudžiai tarpusavyje susiję, išlaikomas holistiškumas ir dermė (McMullan, Long, 1987; O’Gorman ir Cunningham, 1997; Kirby, 2003; Timmons, Spinelli, 2003; Heinonen, Poikkijoki, 2006).

¹ Aurimas Župerka – Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Vadybos katedra, lektorius. Moksliniai interesai: rinkodaros valdymas, verslumo problemos.
El. paštas: aurimas_zuperka@hotmail.com
Tel.: +370 610 211 41

² Erika Župerkienė – Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Vadybos katedra, lektorė. Moksliniai interesai: personalo valdymas, vadovavimas, vadovavimo asmeninės ir dalykinės savybės, vadovavimo savybių bei verslumo ugdymas, paslaugų vadyba ir rinkodara.
El. paštas: erikazuperkienė@gmail.com
Tel.: +370 689 384 15

Lietuvoje ekonomikos, edukologijos, vadybos, psichologijos moksliniuose tyrimuose taip pat analizuojamas verslumas, verslininkui būdingos savybės, bruožai ir gebėjimai. Apibūdintos *verslininko*, *verslumo* ir *verslininkystės* sąvokos (Lydeka, 1996), nagrinėta verslumo, kaip asmenybės savybės, raiška moksleivių populiacijoje (Valuckienė, Ruškus, Balčiūnas, 2004), analizuotos verslo rūšys ir verslininkystė, kaip ūkinės veiklos forma (Martinkus, Žickienė, 2006). Tačiau tyrimų, kur būtų nagrinėjama studentų verslumo ugdymo įtaka studentų nuosavo verslo kūrimo ketinimams Vakarų Lietuvos regiono kontekste, neatlikta.

Konceptualaus ir metodologiškai pagrįsto požiūrio į studentų verslumo ugdymą nebuvimas yra aktuali ir sprendina mokslinė problema. Straipsnyje sprendžiama mokslinė problema: kaip aukštojo mokslo institucijų lygyje ugdyti studentų verslumą, skatinant kurti nuosavą verslą.

Tyrimo objektas – Vakarų Lietuvos regiono studentų verslumo ugdymas.

Tyrimo tikslas: išskiriant studentų nuosavo verslo kūrimo ketinimams įtakos turinčius veiksnius, numatyti Vakarų Lietuvos regiono studentų verslumo ugdymo perspektyvas. Siekiant suformuluoto tikslo sprendžiami šie tyrimo uždaviniai:

- išanalizuoti mokslinę literatūrą, kur nagrinėjama verslumo ugdymo samprata;
- išskirti kritinius studentų verslumą lemiančius veiksnius;
- atlikti studentų verslumo ugdymo Vakarų Lietuvos regione situacijos tyrimą;
- pateikti siūlymų, kaip tobulinti verslumo ugdymo procesą Vakarų Lietuvos aukštosiose mokyklose.

Mokslinio tyrimo metodai: atliekant tyrimą taikyti mokslinės literatūros analizės, sisteminimo, sintezės, apibendrinimo ir palyginimo metodai bei anketinė apklausa.

1. Verslumo ugdymo sampratos analizė

Verslumo ugdymo sampratos atsiradimui įtakos turėjo skirtingos nuomonės dėl verslumo ugdymo galimybių. A. Adcroft, R. Wills, S. Dhaliwal (2004) teigia, kad vadybos studijos gali išmokyti techninių gebėjimų, bet negali daryti įtakos prigimtinėms verslumo savybėms. G. Gorman, D. Hanlon ir W. King (1997) teigia, kad verslumo galima išmokyti arba bent jau padrašinti imtis verslo. M. Anselm mano, kad žmonės gimsta su polinkiu į verslumą, bet jo lygis bus aukštesnis, jeigu bus ugdomi jų verslumo gebėjimai (Garalis, Strazdienė, 2006).

S. Jack ir A. Anderson (1998) verslumo ugdymą santykinai skirstė į meną ir mokslą. Autoriai teigia, kad mokslo srities, kuri apima funkcinius valdymo gebėjimus, gali būti mokoma. Tuo tarpu meno, kuris integruoja asmens kūrybiškumo ir inovatyvumo savybes, išmokyti neįmanoma. C. Henry ir kt. (2005) nuomone, mokyklos ir universitetai turi imtis iniciatyvos ugdyti asmens verslumo savybes.

Verslumo ugdymas apima žinių teikimą, įgūdžių lavinimą, nuostatų ir asmeninių savybių formavimą, atitinkančias asmens amžių ir suvokimo lygį. Ugdamas verslumą, asmuo supažindinamas su idėjomis, suteikiant teorinių ir praktinių žinių. Šia veikla siekiama, kad asmuo gebėtų planuoti savo karjerą, sėkmingai plėtoti verslą. V. Gronskas (1995) skiria du verslininkų tapsmo ir ugdymo būdus: egzogeninį (verslininkų aktyvumas, kūrybiškumas bręsta veikiant išorinėms aplinkos jėgoms, o ne dėl jų vidinių galių) ir endogeninį (verslininku tampama išnaudojus savo vidinę [psichinę, intelektinę, fizinę] energiją ir valią). Egzogeninį verslininkų tapsmą lemia verslumo ugdymo sistemos sudarymas, o endogeninis sutelktas ties verslumo ugdymo turiniu.

Vieningo verslumo ugdymo suvokimo stoka rengiant būsimus verslininkus verčia taikyti skirtingas verslumo ugdymo programas, todėl iki šiol neaišku, kaip verslumas galėtų būti geriausiai ugdomas.

2. Verslo ugdymo galimybių problematika

Verslumo ugdymo galimybių problematika pasireiškia mokslininkų požiūrio skirtumais verslumo ugdymą skirstant į mokslą ir meną. Pirmoji mokslininkų grupė teigia, kad individo gebėjimas užsiimti verslu priklauso nuo prigimtinių jo savybių (Saee, 1996). Priešingą požiūrį pateikia K. Vesper (1982), J. Kantor (1988), kurie pabrėžia individo galimybę įgijus praktinių gebėjimų tapti versliu asmeniu.

Nuosaikeinės nuomonės verslumo ugdymo galimybės klausimu laikosi G. Gorman ir kt. (1997). Autoriai (Gibb, 1999; Rae, Carswell, 2001; Wilde, 2004; Leger-Jarniou, 2005; Fayolle, Gailly, 2008 ir kt.) teigia, kad verslumui individą galima paskatinti, ugdant verslininkui būdingas savybes ir lavinant gebėjimus.

Remdamiesi verslumo ugdymo definicija, A. Fayolle ir B. Gailly (2008) siūlo skirti mokymo ir ugdymo sampratas. Autorių teigimu, mokymas yra veiksmingas suteikiant individui būtinų žinių. Kadangi verslumas siejamas su individualia iniciatyva, kūrybiniu potencialu ir inovacijomis, verslininkų buvimo visuomenėje negalima užtikrinti vien tik žinių perdavimu.

Mokslininkų A. Gibb (1999), D. Rae (2000) nuomone, analizuojant verslumo ugdymo galimybes, reikia susitelkti ties studentų poreikiu pradėti nuosavą verslą ir vadybos gebėjimų lavinimą. Praktinės veiklos požiūriu taikymas sudaro galimybę ugdyti potencialius verslininkus (Blieck, 2005; Kyrö, 2005). Studentų verslumo ugdymo procese „mokymosi veikiant“ metodo taikymas suteikia asmeninio pasitikėjimo, padeda suvokti savo siekius ir elgesį. Mokslininkai (Ferguson, 2003; Wilde, 2004), analizuodami verslumo mokymo galimybes, palaiko verslumo kompetencijų ugdymo taikant praktinės veiklos ugdymo metodą požiūrį.

Verslumo ugdymo sistema, pagrįsta mokymo metodais ir programomis, neparengia asmenų sėkmingai verslo veiklai (Garavan, O’Cinneide, 1994a; Gorman ir kt., 1997). Verslumą nagrinėjantys mokslininkai sutaria, kad jis ugdomas per patirtimi grįstą veiklą (Gibb, 1987; Deakins, Freel, 1998). Realios aplinkos modeliavimas verslumo ugdymo procese, suteikiant studentams galimybę formuoti elgesio nuostatas, padėtų kaupti patirtį, kurios reikia kuriant nuosavą verslą.

Nors dauguma verslininkams būdingų savybių, tokių kaip pasitikėjimas savimi, atkaklumas ir aktyvumas, negali būti lengvai įgyjamos kabinete, verslumo dėstytojai ir mokytojai atlieka pagrindinį vaidmenį, perteikdami analitinių metodų sampratą, kas svarbu kuriant naują verslą. Dauguma verslumo ugdymo iniciatyvų mažai atitinka verslininkų praktinius poreikius. Viena iš tai lemiančių priežasčių yra tai, kad dėstytojai neturi mažų įmonių valdymo organizacinės ir profesinės-techninės patirties, nesupranta praktinių verslininkų problemų (Henry ir kt., 2003). Verslumo ugdymo programos turinys labiau orientuotas į užduotis nei į elgesį, susitelkiant ties mažų įmonių valdymo, finansų ir rinkodaros įgūdžių mokymu, o ne ties kūrybiškumo, inovatyvumo ir problemų sprendimo gebėjimų ugdymu.

Analizuojant verslumo mokymo galimybes galima daryti išvadą, kad būsimus įmonių verslininkus galima išmokyti techninių žinių, sunkiau – pakeisti jų asmenines savybes ir vertybes. Nepaisant didelio dėmesio, kuris skiriamas verslumo ugdymo galimybių problemai, verslumo ugdymo samprata yra „kūdikio“ stadijoje. Todėl ties šios problemos sprendimu dirbantys mokslininkai yra susitelkę į šios problematikos diskusijas.

3. Tyrimo metodologija

Lietuvos aukštojo mokslo institucijų ir studentų verslumo ugdymo problema nagrinėjama tik verslumo definicijos lygmenyje. Verslumo ugdymo, integruojančio institucijos ir individo pastangas, stoka suformuoja problemą, kuri leidžia pagrįsti sudaromos metodologijos poreikį.

Atliekant tyrimą taikomas kiekybinis metodas, padedantis įvertinti studentų verslumui įtakos turinčius veiksnius. Tyrimui pasirinktas šiuo metu bene svarbiausias sociologinis pirminės informacijos rinkimo metodas – anketavimas.

Sudarant anketą naudoti kelių rūšių klausimai:

- klausimai, numatantys atsakymų vertinimą pagal reikšmingumo skalę (skalė, vertinanti tam tikro reiškinio ar savybės svarbą, kur 1 – visiškai nesvarbu; 2 – nesvarbu; 3 – iš dalies svarbu; 4 – svarbu; 5 – labai svarbu);
- klausimai, pasirenkant atsakymą (siūlantys rinktis iš dviejų ar daugiau atsakymų).

Statistiniai duomenys suvesti, apdoroti, analizuoti naudojant statistinę duomenų analizės paketą SPSS 15.0.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kokie verslumo ugdymo instituciniame lygmenyje elementai yra svarbūs skatinant individo pageidavimą ir galimybę užsiimti nuosavo verslo kūrimu.

4. Respondentų demografinės charakteristikos

Tyrimo dalyvavę respondentai skirstomi pagal demografinius rodiklius, kuriuos išskirti padeda respondentų amžius, lytis, tėvų išsilavinimas, studijuojamas dalykas, studijų forma, studijoms pasirinkta konkreti institucija ir pasiskirstymas pagal studijas universitete ar kolegijoje.

78,23 proc. apklaustųjų sudarė moterys, 21,77 proc. – vyrai.

32,85 proc. respondentų buvo iki 25 metų amžiaus, 45,56 proc. – nuo 26 iki 30 metų.

Atliekant tyrimą universitete studijuojančių studentų iš viso apklausta 70,74 proc., kolegijose – 29,26 proc.

Daugelis apklaustų studentų studijavo verslo vadybos (61,39 proc.), ekonomikos (19,66 proc.) ir viešojo administravimo specialybes.

5. Verslumo ugdymo tyrimas

Per apklausą studentai, vertindami institucijos tikslus ugdant verslumą, skyrė svarbiausius institucijos prioritetus: orientaciją į objektyvumą sprendžiant problemas (3,53 balo), į pasikeitimą idėjomis ir informacija (3,47 balo) ir į verslaus mentaliteto ugdymą (3,52 balo). Gauti standartinio nuokrypio rezultatai rodo respondentų atsakymų panašumą vertinant išskirtus institucinius verslumo ugdymo tikslus. Institucijos verslumo ugdymo tikslų vertinimas pateikiamas 1 lentelėje.

Studentai, vertindami institucijos verslumo ugdymo turinį, išskyrė svarbiausius institucijos prioritetus: verslumo ugdymo turinį lemia gebėjimas rizikuoti (3,35 balo), asmeninių savybių (3,28 balo) ir tam tikro mąstymo lavinimas (3,04 balo). Rezultatai pateikiami 2 lentelėje. Reikia pabrėžti, kad respondentai, vertindami ugdymo galimybes, teigia, jog verslumas yra išugdoma kompetencija, bet ugdymą riboja gebėjimas suformuoti verslininkams būdingas savybes (3,09 balo), kuriomis jie skiriasi nuo kitos žmonių populiacijos. Standartinio nuokrypio rezultatai rodo respondentų atsakymų panašumą vertinant institucinio verslumo ugdymo turinį.

Taikomų verslumo ugdymo metodų vertingumas šiame tyrime analizuotas pagal mokslinėje literatūroje išskirtas atskiras su versliu asmeniu siejamas asmenines savybes – pasiekimais, pasirengimu rizikuoti, vidine kontrole ir pasitikėjimu savimi. Nors individualus ugdymo metodas vertintas atskirai pagal kiekvieną savybę, galima pastebėti, kad išskirti metodai su tam tikromis išlygomis vienodai lemia išskirtų asmeninių savybių ugdymą. Nustatyta, kad ugdant individo verslumą, atsižvelgiant į pasirinktus ugdymo metodus, kaip reikšmingiausius studentai įvardijo praktinę veiklą, t. y. darbą verslo įmonėje, antras pagal reikšmingumą ugdymo metodas, veikiantis asmeninių savybių grupę, yra problemų sprendimo metodas, trečias pagal reikšmingumą kritinio mąstymo metodas taikomas verslaus asmens savybėms ugdytis (3 lentelė).

Lentelė 1. Institucijos tikslų ugdant verslumą vertinimas

Teiginiai	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Ugdant individo verslumą svarbesni praktiniai įgūdžiai, o ne asmeninės savybės	417	2,99	1,00
Ugdant individo verslumą reikia taikyti analogiškus metodus, kaip ir mokant kitų dalykų	417	3,15	0,86
Ugdant individo verslumą problemas reikia spręsti objektyviu būdu, o ne emociškai įsitraukti į jų sprendimą	417	3,53	0,92
Ugdant individo verslumą reikia perimti kitų idėjas ir keisti informacija, o ne veikti vienam	415	3,47	0,95
Ugdant individo verslumą reikia ugdyti verslininkišką mentalitetą, o ne sutelkti pastangas į konkrečius vadybos metodus	415	3,52	0,80
Ugdant individo verslumą problemas reikia spręsti taikant metodines ir racionalias procedūras, o ne pasitelkiant išvalgą ir asmeninę intuiciją	416	3,25	0,92

Šaltinis: sudaryta autorių

Lentelė 2. Verslumo ugdymo turinio vertinimas

Teiginiai	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Verslumas yra išugdoma kompetencija, o ne įgimtas polinkis ar kultūros bruožas	417	3,09	0,85
Asmeninės savybės, tokios kaip kūrybiškumas, novatoriškumas, gali būti greitai patobulintos individui išklačius mokymo kursus	416	3,03	0,91
Ugdyti individų verslumą sunku, nes tik maža žmonių dalis turi verslininkams būdingų savybių	416	3,28	0,82
Talentas gebėti rizikuoti verslininkui kur kas svarbesnis nei formalus verslo funkcijų mokymas	416	3,35	0,94
Verslumas yra griežtai akademinis mokymo dalykas	416	2,30	0,88
Ugdant individo verslumą svarbiau suteikti studentams verslo organizacijos funkcijų pagrindus (finansų, rinkodaros, apskaitos žinių), nei skatinti jų kūrybiškumą, vaizduotę ir novatoriškumą	416	2,84	0,90
Verslumo ugdymo tikslas – lavinti aukštesnio lygio mąstymą, o ne praktinius įgūdžius	415	3,04	0,91
Ugdant individo verslumą svarbiau skatinti studentą analizuoti save, savo emocijas ir vertybes, nei mokyti specialių verslo funkcijų	417	2,92	0,88

Šaltinis: sudaryta autorių

Vertinant verslumo ugdymo auditorijos reikšmę, tirta grupė skirstoma atsižvelgiant į tai, studentas studijuoja universitete ar kolegijoje, į studijų formą, dalyką, lytį ir amžių.

Lentelė 3. Verslumo ugdymo metodų vertinimas

Metodai	Savybės	Pasiekimai	Pasirengimas rizikuoti	Vidinė kontrolė	Pasitikėjimas savimi
Knygų skaitymas		3,7	3,07	3,65	3,49
Paskaitos		3,9	3,35	3,49	3,53
Verslo plano rengimas		4,02	3,7	3,31	3,47
Vizitai verslo įmonėje		4,07	3,91	3,51	3,8
Konsultacijos		4,17	3,96	3,89	3,97
Darbas verslo įmonėje		4,44	4,12	3,84	4,08
Dialogai		3,79	3,68	3,8	3,95
Modeliavimas kompiuteriu		3,56	3,34	3,05	3
Vaidmens imitavimas		3,56	3,57	3,62	3,69
Atvejų analizė		3,81	3,98	3,74	3,72
Pranešimų rengimas ir aptarimas		3,68	3,42	3,58	3,88
Ugdomasis vadovavimas		3,68	3,65	3,63	3,76
Smegenų šturmas		3,66	3,6	3,65	3,68
Komandiniai projektai		4,05	3,8	3,71	3,94
Problemos sprendimas		4,21	4,13	4,04	4,11
Kritinis mąstymas		4,22	4,18	4,02	4,05
Tarpdalykinis žinių taikymas		3,91	3,64	3,51	3,59

Šaltinis: sudaryta autorių

Vertindami verslo studijų rezultatą (4 lentelė) studentai išskyrė, kad studijuojant lavinami jų socialiniai ir vadovavimo įgūdžiai (3,5 balo) ir jie įgyja žinių, kurios būtinos norint pradėti verslą (3,42 balo).

Lentelė 4. Verslumo ugdymo proceso instituciniame lygmenyje vertinimas

Procesas	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Skatina asmenį plėtoti naujas verslo idėjas	417	2,63	0,91
Lavinami socialiniai ir vadovavimo įgūdžiai	416	3,50	0,90
Suteikia žinių, kurios būtinos norint pradėti naujos verslo įmonės veiklą	417	3,42	0,91
Skatina tarpdalykinių studentų komandų sudarymą	414	3,00	0,89
Užtikrina glaudžius ryšius su verslą skatinančiomis institucijomis	416	2,51	0,97
Skatina naujų verslo įmonių kūrimo procesą	417	2,57	0,97

Šaltinis: sudaryta autorių

Studijų rezultatų vertinimas verslumo ugdymo kontekste padeda identifikuoti ir silpnąsias ugdymo proceso puses. Pagrindinis verslumo ugdymo trūkumas pasireiškia nepakankamu asmens skatinimu plėtoti naujas verslo idėjas (2,63 balo), silpni ryšiai su verslą skatinančiomis institucijomis (2,51 balo), menkas naujų verslo įmonių kūrimo proceso skatinimas (2,57 balo).

Vertinant versliams asmenims būdingas savybes skiriamos dvi proaktyvumo ir kūrybiškumo savybės. Proaktyvumo savybė vertinta remiantis trimis studentams pateiktais teiginiais. Atlikta apklausa parodė, kad proaktyvumo savybė būdinga apklausoje dalyvavusiems studentams. Vidutinis teiginių vertinimas pagal konkrečius teiginius kinta nuo 3,58 iki 3,89 balo. Standartinis nuokrypis rodo, kad daugumos respondentų vertinimas yra arčiau nurodyto vertinimo reikšmės, atitinkamai kinta nuo 0,8 iki 0,88 (5 lentelė).

Kūrybiškumo savybei įvertinti pateikti trys teiginiai. Tyrimu vertinant, ar asmeniui būdingas kūrybiškumas, nustatyta, kad respondentai iš dalies linkę sau priskirti kūrybiškumą, kaip būdingą savybę. Pateiktų vertinti teiginių reikšmė kinta nuo 2,45 iki 3,47 balo. Standartinio nuokrypio reikšmės yra aukštesnės nei vertinant proaktyvumo savybę. Jos atitinkamai pagal kiekvieną teiginį kinta nuo 0,84 iki 0,95 (5 lentelė).

Lentelė 5. Asmens savybių vertinimas

Savybės	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Proaktyvumas			
Aš visada ieškau geriausių veiklos atlikimo būdų	415	3,89	0,83
Jeigu tikiu idėja, jokie sunkumai man nesutrukdytų jos įgyvendinti	417	3,74	0,88
Jeigu matau tai, kas man nepatinka, aš tai pakeičiu	414	3,58	0,80
Kūrybiškumas			
Dažniausiai aš neturiu naujų idėjų	416	2,45	0,95
Aš sugalvoju kūrybišką problemos sprendimą	415	3,31	0,84
Gerinant savo veiklos rezultatus sugalvoju naujų ir praktiškų idėjų	417	3,47	0,84

Šaltinis: sudaryta autorių

Kitas institucinio verslumo ugdymo vertinimo elementas apibrėžiamas individui priskiriant vertybes, kuriomis grindžiamos asmens veiklos savame versle nuostatos. Tyrimu identifikuotos vadybos ir verslo administravimo kryptyje studijuojantiems studentams būdingos vertybės. Svarbiausios vertybės siejamos su praktine verslo veikla.

Lentelė 6. Individualių vertybių reikšmė

Vertybės	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Veiksminga konkurencija rinkoje	418	4,01	0,81
Didelės pajamos	418	3,97	0,79
Veikla, teikianti asmeninį pasitenkinimą	418	4,22	0,81
Visuomeninis pripažinimas	411	4,08	0,82
Bendruomenės problemų sprendimas	416	3,73	0,80
Verslo palaikymas	417	4,18	0,75
Teigiamo augimo išlaikymas	417	4,29	0,74

Šaltinis: sudaryta autorių

Respondentams svarbus *nuosavo verslo teigiamo augimo išlaikymas* (vertintas 4,29 balo), reikšminga vertybė siejama su praktine *veikla, kuri asmeniui teikia asmeninį pasitenkinimą* (vertinta 4,22 balo), bei *verslo palaikymas* (vertintas 4,18 balo) (6 lentelė). Nors remiantis atliktu tyrimu respondentai ir sutinka, kad bendruomenės problemų sprendimas yra svarbus aspektas, tačiau yra mažiau reikšmingas nei su nuosavu verslu siejama vertybė. Socialinis vertybės aspektas individui yra mažiau reikšmingas nei verslo, kartu ir asmeninė sėkmė (6 lentelė).

Lentelė 7. Verslininkui priskiriamų įgūdžių reikšmingumas

Įgūdžiai	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Galimybių nustatymo	416	3,99	0,83
Finansinio raštingumo	415	4,04	2,15
Problemų sprendimo	415	4,46	0,70
Vadovavimo	416	4,61	0,60
Bendravimo	414	4,44	0,72
Naujų produktų/paslaugų kūrimo	416	4,09	0,82
Bendradarbiavimo	416	4,35	0,70
Kontaktų užmezgimo	416	4,51	0,66
Pardavimo	415	4,23	0,76
Verslo plano rengimo	417	4,17	0,83
Planavimo	417	4,45	0,68
Derybiniai	417	4,41	0,68
Skaičiavimo	417	4,00	0,83
Emocijų kontrolės	417	3,98	0,83
Tyrimo	417	3,71	0,83
Technologijų taikymo	416	4,05	0,84

Šaltinis: sudaryta autorių

Lentelė 8. Studentų verslumo įgūdžių reikšmingumas

Įgūdžiai	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Galimybių nustatymo	416	3,41	0,75
Finansinio raštingumo	417	3,54	2,56
Problemų sprendimo	416	3,87	0,72
Vadovavimo	417	3,70	0,86
Bendravimo	417	4,12	0,79
Naujų produktų/paslaugų kūrimo	416	2,92	0,97

Igūdžiai	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Bendradarbiavimo	417	3,91	0,80
Kontaktų užmezgimo	416	3,78	0,85
Pardavimo	416	3,45	2,68
Verslo plano rengimo	417	3,10	0,97
Planavimo	415	3,73	0,81
Derybiniai	417	3,52	0,91
Skaičiavimo	415	3,67	0,93
Emocijų kontrolės	415	3,79	0,90
Tyrimo	416	3,14	0,89
Technologijų taikymo	415	3,47	0,99

Šaltinis: sudaryta autorių

Atliekant verslumo įgūdžių tyrimą, pirmiausia respondentų prašyta nustatyti versliams asmenims pri- skiriamų įgūdžių reikšmingumą. Pastebėtina, kad išskirti remiantis teorija aprašyti įgūdžiai įvardijami kaip svarbūs arba labai svarbūs. Tyrimo rezultatai, nusakantys versliams asmenims būdingų įgūdžių vertingumą, pateikiami 7 lentelėje. Kitu žingsniu respondentų prašyta įvertinti, kiek jiems asmeniškai būdingi tie patys įgūdžiai (8 lentelė). Vertinant gautus apklausos rezultatus nustatyta, kad pagal kiekvienam asmeniui būdingą įgūdį studentai identifikuoja silpniau išlavintus savo verslumo įgūdžius.

Tyrimu siekta nustatyti, kaip universitetų ir kolegijų studentai suvokia verslumą. Gauti tyrimo duomenys rodo, kad verslumas, siejamas su išskirtinėmis asmens savybėmis, kūrybiškumu, novatoriškumu, vaizduote, įvertintas 3,83 balo; užsispyrimu, išradingumu, mokėjimu įtikinti kitus – 3,80 balo. Tyrimu atskleistas ir kitas svarbus verslumo suvokimo aspektas. Respondentai, remiantis duomenimis, verslumą sieja su išskirtų savybių praktiniu taikymu (3,79 balo). Pastebėtina, kad verslumo sampratos problematika, siekiant pateikti tikslų šio reiškinių apibrėžimą, išlieka aktuali ir tai rodo atliktas tyrimas, kuriame matyti, jog verslumas per- žengia asmeninių savybių ir įgūdžių tam tikrose veiklos srityse ribas (3,88 balo). Apibendrintai galima teigti, kad verslumą studentai sieja su asmeninėmis savybėmis, turimais įgūdžiais ir praktiniu jų taikymu. Verslumo suvokimo tyrimo duomenys pateikti 9 lentelėje.

Lentelė 9. Studentų verslumo suvokimas

Verslumo suvokimas	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Būti versliu reiškia turėti nuosavą verslą ir jį valdyti	418	3,15	0,98
Verslus asmuo tas, kuris pradeda naują verslą	418	2,93	0,90
Verslumas siejamas su praktiniais savo verslo valdymo aspektais	411	3,37	0,81
Verslūs žmonės yra tie, kurie skiriasi nuo kitų žmonių savo savybėmis – kūrybiškumu, novatoriškumu, vaizduote	416	3,83	1,01
Verslumas tapatinamas su asmeninių savybių – kūrybiškumo, novatoriškumo ir vaizduotės – išnaudojimu	416	3,79	0,88
Verslininkai – tai žmonės, turintys tam tikrų savybių – užsispyrimo, išradingumo, gebantys įtikinti kitus	415	3,80	0,90
Būti sėkmingu verslininku reiškia daugiau nei būti įžvalgiu svajotoju ir charizmatišku vadovu, turinčiu įgūdžių specialiose verslo srityse (rinkodaros, finansų valdymo ir kt.)	418	3,88	0,91
Verslininkai išsiskiria iš kitų žmonių stipriu pasiekimo ir pasisekimo siekiu	416	3,60	0,97
Verslininkais galima vadinti žmones, kurie kuria naujas verslo organizacijas, naujas prekes ar paslaugas	417	3,67	0,87

Šaltinis: sudaryta autorių

Siekiant įvertinti individo ketinimus ateityje kurti nuosavą verslą, tyrimas grindžiamas požiūrio (santykio) į verslą vertinimu. Teigiamas požiūris į verslą pagrįstas individo ketinimais kurti nuosavą verslą, turint galimybę ir norint užsiimti nuosavo verslo kūrimu.

Santykis į verslą, kaip vieną iš galimų veiklos alternatyvų, tyrime vertintas per asmeninį, referentinių grupių, šeimos ir visuomenės požiūrį į nuosavo verslo kūrimą. Tyrimu nustatyta, kad asmeninio, šeimos, referentinių grupių ir visuomenės požiūrio vertinimu, vyrauja silpnas santykis dėl nuosavo verslo kūrimo perspektyvos. Įvertinimo reikšmės kinta nuo 2,49 iki 3,17 balo (10 lentelė). Balo reikšmės aiškinamos kaip nesvarbios ir iš dalies svarbios. Teigiamo santykio į nuosavo verslo kūrimą trūkumas apibūdinamas kaip „įsitikinimas, kad Lietuvoje neįmanoma tapti verslininkais“. Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus, galima teigti, kad ugdant individo verslumą viena iš siekiamybių būtų teigiamo požiūrio į nuosavą verslą formavimas. Ši verslumo ugdymo kryptis yra reikšminga, nes teigiamas požiūris į nuosavo verslo kūrimą didina asmens galimybes ir norą kurti nuosavą verslą.

Lentelė 10. Požiūrio į nuosavą verslą vertinimas

Teiginiai, išreiškiantys požiūrį į nuosavo verslo kūrimą	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Mano šeima verslininko karjerą vertina palankiau nei kitų profesijų pasirinkimą	417	2,69	1,01
Mano šalies kultūra palanki kurti verslą	418	2,49	0,95
Verslininkų ekonominė nauda mano šalyje visiškai nevertinama	418	3,00	0,92
Mano draugai verslą vertina palankiau nei kitas veiklas	415	3,05	0,94
Dauguma mano šalies žmonių mano, kad neturi galimybių tapti verslininkais	417	3,44	0,95
Manau, kad mano šalyje, nepaisant kylančios rizikos, verta užsiimti verslu	418	3,17	0,85
Mano draugai verslininko veiklą vertina labiau nei kitas karjeros galimybes	410	2,90	0,92
Mano šalyje vyrauja nuomonė, kad verslininkai apgaudinėja kitus visuomenės narius	417	3,07	0,99

Šaltinis: sudaryta autorių

Tyrimo respondentams pateikti vertinti teiginiai grupuojami į dvi pageidavimų ir galimybių kategorijas.

Lentelė 11. Pageidavimo kategorijos vertinimas

Teiginiai, apibūrinantys individo pageidavimą kurti nuosavą verslą	N	Vidurkis	Standartinis Nuokrypis
Verslininko karjera man visiškai nepriimtina	418	2,15	0,92
Mano draugai palaikytų mano sprendimą kurti nuosavą verslo įmonę	416	3,70	0,84
Aš padaryčiau viską, kad tapčiau verslininku	418	2,95	0,97
Aš sutelksiu visas pastangas, kad įkurčiau ir valdyčiau nuosavą verslo įmonę	415	3,24	1,01
Mano šeima pateisintų sprendimą kurti nuosavą verslo įmonę	417	3,69	0,99
Verslininko karjera man teiktų pasitenkinimą	418	3,54	0,97
Mano profesinis tikslas – verslininko karjera	417	2,89	0,98
Verslininko karjera suteikia daugiau pranašumų nei trūkumų	415	3,29	0,89
Aš neketinu kurti nuosavos verslo įmonės	418	2,43	1,09

Šaltinis: sudaryta autorių

Gauti tyrimo rezultatai (11 lentelė) rodo referentinių grupių (įvertinta 3,7 balo) ir šeimos palaikymą (įvertinta 3,69 balo) asmeniui renkantis verslininko karjerą. Vertinant individo verslininko karjeros pasirinkimą, kaip pageidaujamą prielaidą, fiksuojamos silpnesnės asmens nuostatos. Perspektyvoje verslininko karjera, kaip teikianti pasitenkinimą, vertinta 3,54 balo. Galima teigti, kad studentų pageidavimas ateityje užsiimti

nuosavo verslo kūrimu vertintas kaip tarpinė kategorija tarp iš dalies svarbios ir svarbios reikšmės. Studentų pageidaujamas verslininko karjeros pasirinkimas, kaip profesinis tikslas, tyrime įvertintas 2,89 balo. Remiantis tyrimo rezultatais galima konstatuoti, kad verslumo ugdymo plėtros kryptis turėtų būti sutelkta į pageidaujamą verslo kūrimo skatinimą instituciniame lygmenyje.

Tyrimu identifiukuota galimybės kategorijos reikšmė formuojant nuosavo verslo kūrimo ketinimus (12 lentelė). Nustatyta, kad respondentų galimybę užsiimti nuosavo verslu kūrimu riboja ištekliai ir galimybių išvalgų stoka (3,86 balo). Galimybę ateityje savo karjerą susieti su nuosavo verslo kūrimu vertinta 3,34 balo. Naujos verslo įmonės kūrimo proceso valdymo gebėjimai vertinti, kaip iš dalies svarbūs vertinant galimybę kurti nuosavą verslą (3,18 balo). Nuosavo verslo kūrimo galimybės tyrime apibrėžiamos individo patirtais sunkumais, jo pasirengimu, abejonėmis, kūrybiniu potencialu ir žiniomis, kurių reikia, norint kurti verslą. Išskirtų aspektų pagrindimo vertinimas kinta nuo 2,54 iki 3,05 balo. Gautas vertinimų reikšmės aiškinamos kaip iš dalies svarbios.

Lentelė 12. Galimybės kategorijos vertinimas

Teiginiai, apibrėžiantys individo galimybę kurti nuosavą verslą	N	Vidurkis	Standartinis Nuokrypis
Man būtų lengva įkurti verslo įmonę ir plėtoti jos veiklą	417	2,61	0,84
Aš manau, kad esu nepasirengęs tapti verslininku	413	2,87	1,11
Aš sugebėsiu valdyti naujos verslo įmonės kūrimo procesą	417	3,18	0,84
Aš abejoju, kad ateityje kursiu nuosavą verslo įmonę	414	2,68	1,08
Jeigu turėčiau galimybių ir išteklių, kurčiau nuosavą verslo įmonę	417	3,86	1,05
Aš esu pasirengęs ateityje kurti nuosavą verslo įmonę	418	3,34	0,97
Jeigu bandyčiau kurti nuosavą verslo įmonę, turėčiau daugiau galimybių pasiekti sėkmę versle	415	3,05	0,84
Man būtų sunku sukurti verslo idėją	417	2,54	0,93
Aš iš esmės žinau, kaip pradėti kurti nuosavą verslą	418	2,83	0,96

Šaltinis: sudaryta autorių

Tyrimų rezultatų vertinimas baigiamas individo ketinimų nuostatų kurti nuosavą verslą vertinimu. Gauti tyrimo rezultatai atskleidė, kad 69,64 proc. respondentų yra svarstę galimybę užsiimti nuosavo verslo kūrimu. Šio tyrimo rezultatas atskleidžia teigiamas Lietuvos studentų ketinimų nuostatas dėl nuosavo verslo kūrimo. Tačiau verslumo ugdymo procesas realizuojant studentų teigiamus ketinimus turi būti sutelktas į pageidavimo ir ypač galimybės kategorijų plėtojimą.

Išvados

Atliktas studentų verslumo ugdymo vertinimas padėjo nustatyti, kad skatinant kurti nuosavą verslą reikia skatinti studentų norą ir galimybę juo užsiimti. Empirinis vertinimas atskleidė, kad skatinant studentų nuosavo verslo kūrimo galimybę ir norą, reikia ugdyti asmens proaktyvumo ir kūrybiškumo savybę, skatinti palankų požiūrį šeimos ir draugų aplinkoje, lavinti verslumo įgūdžius. Atliktu tyrimu nustatyta, kad ugdant studentų verslumą reikšmingas yra su verslumu siejamų asmeninių savybių proaktyvumo ir kūrybiškumo vystymas. Proaktyvumo savybė ugdoma lavinant techninius ir bendravimo įgūdžius, formuojant palankų šeimos ir draugų požiūrį į nuosavo verslo kūrimą. Kūrybiškumo savybė ugdoma lavinant techninius įgūdžius. Į verslumą orientuotos vertybės veiksmingiausiai ugdomos, taikant mentaliteto lavinimo, praktinės veiklos ir informacijos teikimo metodus, kuriais tobulinami bendravimo, conceptualūs ir techniniai įgūdžiai. Techniniams verslumo įgūdžiams ugdytis tiksliausia taikyti modeliavimo-imitavimo (modeliavimą kompiuteriu, vaidmens imitavimą), bendravimo verslumo įgūdžiams ugdytis – praktinės veiklos (vizitai verslo įmonėje, konsultacijos, darbas verslo įmonėje) ir mentaliteto lavinimo (kritinis mąstymas, problemos spren-

dimas, tarpdalykinių žinių taikymas) metodus; konceptualiems verslumo įgūdžiams ugdyti – mentaliteto lavinimo metodus.

Remiantis tyrimo rezultatais, studentų verslumo ugdymą rekomenduojama plėtoti koreguojant vadybos programų turinį ir plečiant verslumo ugdymo institucinę sistemą. Plėtojant verslumo ugdymą Lietuvoje, institucinė verslumo ugdymo sistema turi būti kuriama verslaus universiteto aplinkoje, kurioje universitetas prisiima verslumo kultūros ugdymo, skatinimo, verslo kūrimo ir plėtros rėmimo funkcijas.

Verslumo kultūrą reikia plėtoti skatinant studentų verslumo suvokimą ir integruojant mokslinių tyrimų ir mokymo veiklas. Verslumo skatinimą būtina grįsti veikla, kuri nukreipta į paramos teikimą studentams, įgyvendinantiems realia verslo idėja paremtą verslo planą.

Plėtojant studentų verslumo ugdymo sistemą reikia atsižvelgti į studentų poreikius. Galimybių versliai veikti aukštojo mokslo institucijos aplinkoje sudarymas pirmiausia turi pasireikšti studentų motyvacija, naujovių ir pokyčių siekiu. Įgyvendinant studentų praktinės veiklos etapą institucinės verslumo ugdymo sistemos aplinkoje būtina sukurti socialinio įgaliojimo sistemą, kuri būtų pagrįsta socialiniais santykiais, ryšiais, praktika. Reikšmingas vaidmuo šioje sistemoje turi būti numatytas verslo inkubatoriams, kurie teikia paslaugas studentams ir universiteto absolventams. Plėtojant studentų verslumo ugdymą universiteto lygmenyje, skleidžiant verslumo ugdymo idėjas, tikslingas būtų verslo centrų kūrimas. Verslumo centrams reikėtų priskirti verslumo ugdymo ir skatinimo funkciją universiteto lygmenyje. Universitete veikiantys verslumo centrai vykdytų ryšių su valdžios institucijomis ir verslo partneriais užmezgimo ir palaikymo funkciją, koordinuotų verslumo ugdymo politiką tarp skirtingų universiteto fakultetų ir katedrų.

Literatūra

- Adcroft, A., Wills, R., Dhaliwal, S. (2004). Missing the point? Management education and entrepreneurship. *Management Decision*, Vol. 42, iss. 3/4, p. 512–521.
- Blieck, G. (2005). The Entrepreneurial Approach to the Curriculum – Case EHSAL European University College Brussels. In: *The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-cultural University Context*. Ed. by S. Carter, D. Jones-Evans. (2000). *Enterprise and Small Business: Principles, Practice and Policy*. Prentice-Hall, Harlow.
- Caird, S. (1993). What do Psychology Tests Suggest about Entrepreneurs? *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 8(6), p. 11–20.
- Cromie, S. (2000). Assessing entrepreneurial inclinations: Some approaches and empirical evidence. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, Vol. 9(1), p. 7–30.
- De Faoite, D., Henry, C., Jonhston, K., Sijde, P. (2003). Education and training for entrepreneurs: a consideration of initiatives in Ireland and The Netherlands. *Education+Training*, Vol. 45, No. 819, p. 430–438.
- Deakins, D., Freel, M. (1998). Entrepreneurial Learning and the Growth Process in SMEs. *The Learning Organization*, Vol. 5, No. 3, p. 144–155.
- Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship*. New York: Harper & Row.
- Fayolle, A., Gailly, B. (2008). From craft to science: teaching models and learning processes in entrepreneurship education. *Journal of European Industrial Training*, Vol. 32 (7), p. 569–593.
- Ferguson, E. D. (2003). Work relationships, lifestyle, and mutual respect. *Journal of Individual Psychology*, Vol. 59, p. 501–506.
- Galloway, L., Anderson, M., Wilson, L. (2005). Enterprise skills for the economy. *Education + Training*, Vol. 47, No. 1, p. 7–17.
- Garalis, A., Strazdienė, G. (2006). Verslumas: ugdymo programos ir jų efektyvumo raiška. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 38, p. 153–168.
- Garavan, T., O’Cinnéide, B. (1994). Entrepreneurship education and training programmes: a review and evaluation. *Journal of European Industrial Training*, Part 1, Vol. 18, No. 8, p. 13–12.
- Garavan, T. N., O’Cinneide, B. (1994a). Entrepreneurship education and training programmes: a review and evaluation. Part 1. *Journal of European Industrial Training*, Vol. 18, No. 8, p. 8–12.
- Gartner, W. B. (1988). Who is entrepreneur? Is the wrong question. *American Journal of Small Business*, Vol. 13, No. 1, p. 11–32.
- Gib, Y. K., Nelson, E. G. (1996). Personal Competences. Training and Assessment: A challenge for Small Business Trainers. *Proceedings of European Small Business Seminar*. Finland, p. 97–107.
- Gibb, A. (1987). *Enterprise Culture – Its Meaning and Implications for Education and Training*. MCB University Press, Bradford.

- Gibb, A. A. (1999). Can we build effective entrepreneurship through management development. *Journal of General Management*, Vol. 24, No. 4, p. 1–21.
- Gorman, G., Hanlon, D., King W. (1997). Some Research Perspectives on Entrepreneurship Education, Enterprise Education and Education for Small Business Management: a ten year literature review. *International Small Business Journal*, Vol. 15 (3), p. 56–78.
- Gronskas, V. (1995). *Verslas, pseudoverslas, antiverslas*. Kaunas: Aušra.
- Heinonen, J., Poikkijoki, S. A. (2006). An entrepreneurial – directed approach to entrepreneurship education: mission impossible? *Journal of Management Development*, Vol. 25, No. 1, p. 80–94.
- Henry, C., Hill, F., Leitch, C. (2003). *Entrepreneurship Education and Training*. Ashgate: England.
- Henry, C., Hill, F., Leitch, C. (2005). Entrepreneurship education and training: can entrepreneurship be taught? Part I. *Education+Training*, Vol. 47, No. 3, p. 99–107.
- Hisrich, R. D., Peters, M. P. (1998). *Entrepreneurship 4th ed.* Irwin McGraw-Hill, Boston. MA.
- Jack, S. L., Anderson, A. R. (1998). Entrepreneurship Education within the condition of Entreprenology. *Proceeding of the Conference on Enterprise and Learning*. Aberdeen.
- Kantor, J. (1988). Can Entrepreneurship Be Taught? A Canadian Experiment. *Journal of Small Business and Enterprise*, Vol. 5(4), p. 12–19.
- Kirby, D. A. (2003). *Entrepreneurship*. McGraw-Hill, Maidenhead.
- Kyrö, P. (2005). Entrepreneurial Learning in a Cross-cultural Context Challenges Previous Learning Paradigms. *The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-cultural University Context*. Ed. by P. Kyrö, C. Carier. *Entrepreneurship Education Series 2/2005*. Publisher: University of Tampere, Faculty of Education, Research Center for Vocational and Professional Education, p. 68–102.
- Leger-Jarniou, C. (2005). Entrepreneurial Learning in French Higher Education. *The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-cultural University Context*. Ed. by P. Kyrö, C. Carier. *Entrepreneurship Education Series 2/2005*. Publisher: University of Tampere, Faculty of Education, Research Center for Vocational and Professional Education, p. 322–354.
- Lydeka, Z. (1996). Verslininkas, verslumas ir verslininkystė. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 2. Kaunas: VDU, p. 137–147.
- Martinkus, B., Žičkienė, S. (2006). *Verslo organizavimas*. VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- McCarthy, B. (2000). Researching the Dynamics of Risk – Taking and Social learning: An Exploratory study of Irish Entrepreneurs. *Irish Marketing Review*, Vol. 13, No. 1, p. 40–46.
- McMullan, W. E., Long, W. A. (1987). Entrepreneurship education in the nineties. *Journal of Business Venturing*, Vol. 2, No. 3, p. 261–275.
- O’Gorman, C., Cunningham, J. (1997). *Enterprise in Action – An Introduction to Entrepreneurship in an Irish context*. Oak Tree Press: Dublin.
- Rae, D. (1999). *The Entrepreneurial Spirit*. Dublin: Blackhall Publishing.
- Rae, D. (2000) Understanding entrepreneurial learning: a question of how? *International Journal of entrepreneurial Behaviour & Research*, Vol. 6, No. 3, p. 145–159.
- Rae, D., Carswell, M. (2001). Towards a conceptual understanding of entrepreneurial learning. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 8, No. 2, p. 150–158.
- Raffo, C., Lovatt, A., Banks, M., O’Connor, J. (2000). Teaching and learning entrepreneurship for micro and small business in the cultural industries sector. *Education + Training*, Vol. 42, No. 6, p. 356–365.
- Robinson, P. B., Stimpson, D. V., Huefner, J. C., Hunt, H. K. (1991). An Attitude Approach to the Prediction of Entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, Summer, p. 13–31.
- Saeed, J. (1996). A critical Evaluation of Australian Entrepreneurship Education and Training. *Proceedings of the Internationalising Entrepreneurship Education and Training Conference*. Arnhem.
- Timmons, J., Spinelli, S. (2003). *New venture creation: Entrepreneurship for the 21st Century*. London: McGraw Hill.
- Utsch, A., Rauch, A., Rothfuss, R., Frese, M. (1999). Who becomes a small scale entrepreneur in a post-socialist environment: On the differences between entrepreneurs and managers in East Germany. *Journal of Small Business Management*, Vol. 37(3), p. 31–42.
- Valuckienė, J., Ruškus, J., Balčiūnas, S. (2004). Verslumo, kaip asmenybės savybės, identifikacija moksleivių populiacijoje. *Socialiniai tyrimai*, Nr. 4 (1), p. 59–70. Vilnius: VU leidykla.
- Vesper, K. H. (1982). Research on education for entrepreneurship. In: C. A. Kent, D. L. Sexton, K. H. Vesper (eds.). *Encyclopedia of Entrepreneurship*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Wilde, K. (2004). *Competence for Complexity. Renx XVIII 2004*. Conference Proceedings CD. Prieiga internetu: www.lok.cbs.dk; www.eiasm.org.

RESEARCH OF STUDENTS' ENTREPRENEURSHIP EDUCATION IN WEST LITHUANIAN REGION

AURIMAS ŽUPERKA, ERIKA ŽUPERKIENĖ
Klaipėda University (Lithuania)

Summary

The lack of conceptual and method-based attitude to student's entrepreneurship development is a relevant and a scientific problem to be solved. The scientific problem – how to develop the entrepreneurship of students in the level of higher educational institutions, by activating intentions of own business establishment – is analysed in this article.

The object of research is entrepreneurship development of students in West Lithuania Region.

The goal of the research is to build a model of entrepreneurship development by indicating factors, influencing students' intentions of own business establishment, on which basis the perspective trends of entrepreneurship development of students in Lithuania could be foreseen. While seeking a formulised goal, the specific tasks of this research are the following:

- To analyse scientific literature, analysing the concept of entrepreneurship.
- To indicate critical factors, inducing individual's entrepreneurship.
- To identify personal features and skills, required for students' entrepreneurship development.

To provide proposals how to improve a process of entrepreneurship development in Higher Educational Institutions of West Lithuania.

Methods of scientific research

Scientific literature analysis, systemization, synthesis, generalisation and comparative methods are used for theoretical researches. In order to receive information on students' entrepreneurship development, a direct data collection by interviewing target group of research was carried out. SPSS program was used for research data summarization and quantitative data processing methods were applied. Descriptive statistics methods were applied to setting and evaluation of significant factors of entrepreneurship development, an interpretation of average evaluation was calculated.

A concept of entrepreneurship development is based on two differentiated opinions of entrepreneurship development opportunities in scientific researches. A part of authors support a position (Vesper, 1982; Kantor, 1988; Jack and Anderson, 1998; Adcroft, Wills and Dhaliwal, 2004), that by mean of management studies students may be trained for technical skills, but natural individual's entrepreneurship features may not be influenced. Authors (Gorman, Hanlon and King, 1997; Gibb, 1999; Rae and Carswell, 2001; Wild, 2004; Leger-Jarniou, 2005; Fayolle and Gailly, 2008) state, that entrepreneurship may be taught or at least an individual may be encouraged to start business establishment. Others relate a leaning to entrepreneurship to human nature, but stress the possibility to change an entrepreneurship level of individual (Sae, 1996; Henry, Hill and Leitch, 2005; Garalis, Strazdienė, 2006).

It is offered to transform entrepreneurship development from teaching towards development attitude, as the authors A. Fayolle and B. Gailly (2008) say, teaching is useful while enduing individual with required knowledge, since an entrepreneurship must be related to definition of development. Expression of entrepreneurship's development possibilities is related to students' need to start own business. Application of attitude of practical activity creates a possibility to develop potential entrepreneurs (Blieck, 2005; Kyrö, 2005).

While formulating goals of entrepreneurship development in higher educational institution it is essential to clearly define them by combining with a result, to be achieved. Selected goals influence studying methods and means. Although method of lectures' procedures is widespread in management and administration studies field, however, as theoretical and practical analysis show, it is of low efficient while activating behavior

of enterprising students. Being activating students' intentions of own business establishment it is a possibility to influence them within integration of business and entrepreneurs into process of studying and wider analysis of cases as well as usage of methods in participating in specific projects. Efficiency of students' entrepreneurship development in the aspect of intentions of own business establishment, with reference to research carried out in this dissertation, increase while applying practical activities, where possibilities to study for students and entrepreneurs are built.

By offering subjects, encouraging entrepreneurship development of students in Lithuania, it is important to create system of efficiency control, where career intentions of a student could be evaluated. Evaluating changes of personal features and efficiency of applied methods and activating students' intentions of own business establishment, as it was set data during the analysis of this dissertation, must compose components of control system. By increasing efficiency of business management programs, they must be supplemented by subjects, encouraging new business opportunities, as well as helping to recognize and use them.

It is offered to relate a trend of entrepreneurship development to development of personal and application features. While developing students' entrepreneurship, development of competences must be formed by developing their perception, skills and knowledge, positive attitude and motivation to own business establishment. Training of entrepreneurship skills and presentation of knowledge determine a framework of individual's strength of creative potential, which an individual may use while discovering new possibilities of own business establishment. Perception of entrepreneurship in the context of entrepreneurs "making" and "being" provides with a reason of dual development of entrepreneurship. Acquired knowledge and skills are more significant for business "making", and "being" an entrepreneur is related to an attitude to own business and internal motivation of individual. However, only presentation of knowledge and training of skills will not compose assumptions to individual to overcome internal barriers of fear and pessimistic moods, while realising potential intentions of own business establishment. It is necessary to propagate rules of optimistic attitude towards own business establishment while training individual's entrepreneurship development.

KEY WORDS: *entrepreneurship, entrepreneurship development, management, entrepreneur.*

JEL CODES: M100.